

Anna Strnadová

**ŽIVOT NA
PAVOUČÍM
VLÁKNĚ**

argo

Anna Strnadová
ŽIVOT NA PAVOUČÍM VLÁKNĚ

Obálku s použitím fotografie Josefa Illika navrhla,
grafickou úpravu a sazbu zhotovila Daniela Danielová.

Redakce Tereza Kodlová.

Odpovědný redaktor Miloš Urban.

Korektury Mirka Jarotková.

Vydalo nakladatelství Argo,
Miličova 13, 130 00, Praha 3,
argo@argo.cz, www.argo.cz,
roku 2024 jako svou 5547. publikaci.

Vytiskla tiskárna Těšínské papírny.

Vydání první.

ISBN 978-80-257-4444-4

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: Za Halami 877, 252 62 Horoměřice

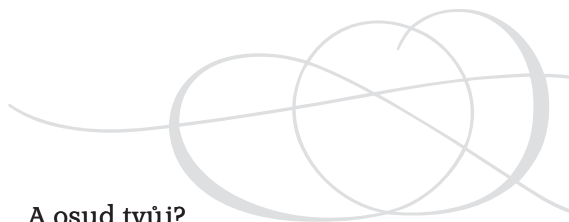
Tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém

knihkupectví www.kosmas.cz

A osud tvůj?

Usmál se na tebe jen jednou
a tys při tom nebyl...

Vladimír Holan

Frída Tomschitschová

Stála v síni Karolina a nadšeně vstřebávala atmosféru. Prožívala jeden ze svých životních okamžiků. Dva špalíry – chlapec, děvče, chlapec, děvče, upřený pohled k předsedajícím akademikům, kteří je předáním diplomů propustí jako hotové lékaře k pacientům do nemocnic a na kliniky. Melodii státní hymny dnes vnímala dojatě, byla hrána jen pro ně. Elfrieda vypnula hrdě hrud' a rukou sjela po svých dlouhých tmavých šatech. Obepínaly její štíhlou postavu, formovanou pravidelným cvičením, ale také stresem a stravou odbývanou ve dnech prožitých nad skripty před těžkými státnicemi. Někdy studovala až do rána, usínala na tři čtyři hodiny, ale strach, že by neuspěla, ji probouzel. Nevyspání a únavu zaháněla hrnkem horké kávy a pokračovala tam, kde před několika málo hodinami skončila. Byla vzornou studentkou, vždy stoprocentně připravenou a jediná chvalitebná v indexu narušila monotónní řadu výborných.

Rektorův proslov v latině sledovala jen chvíli, následně ji pohltit ten nádherný obluzující pocit. Zdálo se jí, že se vznáší nad hlavami všech. Prohlížela si taláry akademiků, insignie, svoje spolužáky a taky rodiče. Seděli po levé straně a dívali se úplně někam jinam, žasla, že ji nevidí, na tu dálku nepoznala, že k ní každou chvíli stočili pohled. Zahleděla se na sochu Karla IV., maličko se usmíval dnešnímu ceremoniálu, a tím víc jí byl sympatický.

Probral ji rektorův promoční slib. Teď už je budou jmenovitě vyvolávat, budou pokládat prst na insignii a říkat tu tajemnou latinskou větu. Ráno s nimi celý postup nazkoušeli, a tak když se ozvalo její jméno, přistoupila a slavnostně

pronesla „spondeo ac polliceor“. Vtisknutý diplom v červeném obalu by jí zajišťoval možnost pronést poděkování za celý ročník, ale ona ho odmítla ve prospěch svého spolužáka s omluvou, že při slavnostních příležitostech těžko ovládá své city. Byla to pravda, promoci skončí bezstarostné období, lekla se, že už nebude vstupovat do učeben fakulty, ale na dětskou kliniku, kde bude zodpovědná za určení diagnóz. Zaplavila ji lítost ještě nad něčím jiným, co se dalo jen těžko definovat.

Elfrieda už měla čtyřiatdvacet, ale žádnou vážnou známost. S několika mladíky, kteří o ni usilovali, zašla do kina, ale vztah brzy ukončila, protože ji zvlášť nepřitahovali. Nebrala svůj život lehkomyšlně, nejdůležitější pro ni bylo studium. Patřila mezi ty, kterým se říkalo pohoršlivě už od základní školy „šprtka“.

V aule zachytila matčin tázavý pohled. Sledovala dvě rodiny, které se střídaly při fotografování pod císařským majestátem. Jako první vždy nastoupila děvčata se svými partnery, a teprve potom následovala skupinka s rodiči a sourozenci. Její focení před Karlovou sochou proběhlo rychle. Snažila se nečekaný smutek zaplašit smíchem, že už teď bude svými daněmi taky přispívat na studium dalších studentů, a schovala svou tvář do náruče květů.

Po dvou letech zaměstnání na dětském oddělení se vrátila na fakultu a během tří let vystudovala ještě stomatologii. Rodičům to zdůvodnila tím, že není spokojená s péčí místního zubaře.

Jednoho dne se objevil Josef, v její soukromé zubní ordinaci ho zaregistrovali jako pacienta. Začal jí neúnavně nabíhat. Nebyl sám, odrážela pozornost několika mužů, kteří však nebyli tak vytrvalí a vzdali to. Josef projevoval tvrdohlavě svou náklonnost několik měsíců. Nereagoval na její ostentativní nezájem, čekával před domem po skončení pracovní

doby, nenechal se odradit, když ho žádala, aby ji nedoprovázel. Občas se mu ji sice podařilo přemluvit k návštěvě kina nebo jiné kulturní akce, ale nedávala mu žádnou šanci.

Jeden z jejich důvodů odmítání byl národnostní rozdíl. Neřekla mu to, zatvrzele se však vyhýbala německým nápadníkům a maminciným domlouvám se smála. Byla přesvědčená, že si může vybírat a že Josef není ten pravý. Když už doma vyplývali všechny argumenty, poslali ji za tetou Editou do Ostavy. V rodině zastávala úlohu jakéhosi poradce, který dovedl vyřešit každý problém rázně a s nadhledem.

„Jsem Židovka, on je Němec,“ hájila se od začátku Frida, když narazila na tetino nepochopení. Do tváře se jí vehnala červeň, dávala najevo, že neustoupí ze svého přesvědčení. Nečekala, že se do jejich vdavek, které byly přece jen její záležitostí, zapojí někdo další z rodiny.

„A co na tom záleží, když tě má rád? Oba mluvíte česky. Navíc jsi pokřtěná v katolickém kostele.“

„Ale já nevím, jestli ho miluju.“

„Děvče, máš devětadvacet, teď už nikoho pořádného nešeženeš. Co dělá?“ Editu rozčílily Fridiny argumenty. Stála na svém jako malá holčička, která neví sama, co chce.

„Hraje v Německém filharmonickém orchestru kontrabas. Vidiš, ani si nevybral žádný český soubor.“

„Myslím, že si hledáš zbytečné výmluvy. Hudebníci jsou citliví lidé, nemůžeš čekat na nějakého prince, ti dávno vymřeli.“ Teta se vžila do role dohazovače, a aniž byla dopředu zpravena rodinou, postavila se na Josefovou stranu. Kladla pro a proti, netlačila na Fridu, ale pomalu rozpouštěla její neústupnost. Uvařila konvici čaje, nalila do křehkých hrníčků, přistrčila misku s medem a citron.

„Vidiš, jak se to krásně kombinuje, sladké a kyselé. Úplná harmonie.“

„Co tím chceš říct?“ zamračila se Frida.

„Já? Přemýšlej, život je někdy tak složitý. Taky jsem měla ke svému muži plno výhrad, ale společné chvíle všechno obrousí. Na lásce se musí pracovat každým dnem. Teď se máme oba hodně rádi.“

„Ale to se každému nepodaří.“

„Máš pravdu, nepodaří, ale v tvém případě záleží hodně na tobě.“ Edita sáhla znovu po lžičce s medem a rozpustila ho v čaji, aniž by k Frídě zdvihla oči. Po třech dnech ji poslala domů napůl smířenou s nápadníkem.

Princové vymřeli, ozývalo se Frídě ve vlaku, i nárazy kol na spoje kolejnic skandovaly totéž do rytmu. Opřela si hlavu o okno, přemýšlela. Rozhlédla se, jestli by se tady nějaký neobjevil. Nic. Samí strejcové v kloboucích nebo s čepicemi na hlavě, žádný elegán, žádný hezoun. Smíření prostoupilo celou její bytostí, napřímila se, slabá tíseň na hrudi, kterou si vypěstovala svým nesouhlasem, pomalu mizela. Její Josef to vyhrál na celé čáře.

V listopadu devatenáct set třicet jedna se provdala. Na dotaz kněze: „Berete si za manžela...“, odpověděla „ano“ bez zaváhání. Večer si to před zrcadlem nacvičovala, ale necítila nic. Ani lásku, ani odpor, nic. Lhostejnost.

„To nic, děvenko,“ šeptala jí teta při gratulaci. „Ono to přijde.“

Sára Lebensternová

Sára Lebensternová byla Židovka. Svůj původ by nezatajila, ani kdyby nikdo neznal její příjmení. Černé vlasy jako žíně, tmavé pronikavé oči a stále nepřítomný pohled vyjadřoval nezáměr o dění kolem sebe. Nepřitahovala nápadníky, ani když jí bylo kolem dvacátého roku, kdy děvče vyrostne nejvíc do krásy. Její bledou tvář hyzdil poměrně dlouhý nos, který se vůbec nehodil k nevýraznému obličejí. Kostnatou postavou bez jediného gramu tuku připomínala jezdeckého koně. Na jejich vdavkách měl určitě podíl otcův majetek. Rodiče vlastnili veliký hotel v centru Brna, a když o něj v jedenačtyřicátém přišli, Sára ztráty nelitovala, protože v létě, v době největšího přílivu turistů, v něm musela vypomáhat. Často zahlédla úšklebky personálu, ale mohly to být klidně i neskrývané přátelské úsměvy. Jen ona si je tak vykládala. Připadala si před nimi nejistá, nemotorná, balancovala ztuhle mezi stoly a byla ráda, když donesla jídlo v pořádku. Žádná elegance, jakou předváděli její kolegové. Ti proplouvali mezi stoly, nad hlavou plný podnos, a objednávky předkládali s úsměvem a baletní úklonou. Nikdy se jí nepodařilo naložit tolik talířů jako jim. A tak roznášela jen čtyři a neobratně je stavěla před hosty. Její zapojení do práce mělo své výhody. Sára přicházela po nekonečné směně celá vyčerpaná za otcem a vymáhala pro své dočasné kolegy mimořádné odměny. Pochopili to a měli ji za to rádi, ale ona se nedokázala s nikým mile bavit, nenavázala s nikým přátelský kontakt, plaše odpovídala jen na nejnnutnější dotazy a zamlkle je míjela. Po skončení práce se rychle stáhla do místnosti, kterou si vyžádala, protože se odmítala převlékat v šatně

s ostatními ženami. Věděla, že by ji okukovaly a hodnotily. Děvčata po směně ještě chvíli ráda klábosila před hotelem a Sářin odchod hodnotila pokaždé stejnou větou: „Už zase utíká,“ ale dál ji nepomlouvaly. Ostatně nebylo o čem hovořit.

Frída Tomschitschová

Frída si vybavuje, kdy sem jako zubařka nastoupila poprvé. Tehdy uvažovala, že pobyt v Liberci bude jen přechodný, k místu jí pomohli strýcové, oba tady pracovali jako úředníci u drah, a ještě než skončila studia, měla slíbenou ordinaci. Frída byla šarmantní dáma. Dlouhé štíhlé nohy a útlý pas by jí mohla závidět leckterá manekýnka. V usměvavé tváři se odrážela spokojenost a radost ze života. Když se nastěhovali, vadilo jí na městě jen velké množství Němců, v obchodech a na ulici slyšela většinou němčinu. Sama mluvila s Josefem německy jen tehdy, když nechtěla, aby jim malá Evička rozuměla, jinak používali češtinu. Jeho němčina byla perfektní, matka byla sice Češka a taky mluvili doma česky, ale ve dvanácti letech ho vzala sestra do Vídně, aby vystudoval akademii. Mohla si to dovolit, do tohoto krásného kulturního města se provdala za advokáta.

Jako zubní doktorka si Frída svou erudicí a šikovností získala bohatou klientelu. Přecházeli k ní od jiných zubařů, protože byla lepší. Kolik let to trvalo? Zdálo se jí to hodně dávno, až teď si uvědomila, jak byla tehdy šťastná. Dnes byla čekárna prázdná, na dveřích žlutá hvězda s velkým nápisem *Achtung Jude*. Němečtí pacienti ubývali už delší dobu, odhlašovali se telefonicky, rozhovor se skládal jen ze dvou vět a Elfrieda už nechtěla slyšet zbabělé zdůvodňování jejich odchodu. Sama řekla jen strohé „dobře“, pokud zvedla sluchátko, jinak zakázala sestře, aby rozhovor protahovala. Na chodníku se jí většinou vyhýbali nebo klopiли hlavu, aby se s ní nemuseli pozdravit. Jednoho dne zmizela z ordinace také sestra, rovněž Židovka. V poslední době několikrát nadhodila, že se rodina

vystěhuje do zahraničí, neřekla kam, jako by se bála prozradit místo své emigrace. Frídina práce se tak protáhla, musela si sama míchat plomby a dělat všechnu sestřinu práci. Ale klientela se zmenšovala a ona byla nakonec ráda, že nemusí bezradně stát u okna a čekat, jestli si to objednaní pacienti nerozmysleli. Kromě židovských rodin zůstali jen dva mladí odvážní Češi, nakonec to však také vzdali. Vystrašilo je veliké Achtung.

Dnes přišla Frída do ordinace naposledy, už se dávno nesmívala, čekárna zela prázdnotou. I kdyby byla zaplněna jako dřív, nesměla by Frída pomoci ani jednomu pacientovi. Tím jí to usnadnili. Platil pro ni zákaz pracovat. Bez zaměstnání skončil i její muž, když zavřeli Smetanovo divadlo. Teď si našel naštěstí práci v Rudolfinu a během týdne pobýval několik dní v Praze. To ona bude příští dny na obtíž. Už neznamená nic. Dříve ji na ulici lidé úslužně zdravili, nyní měla pocit, že jejich pohled po ní štítivě klouže. Potřebovala by si odpočinout, zahnat příšerné stigma podřadné rasy. Vešla do místnosti, kde tak ráda pracovala. Rozsvítla všechna světla, v předsíni, v ordinaci, i to nad křeslem, které zářilo, když pacientům kontrolovala nebo spravovala chrup. Posadila se do zubařského křesla a zadívala se do zvětšovacího zrcadla. Znásobilo její rysy a utvořilo z ní rozteklou příšeru.

„Kdo by za tebou chodil, když jsi tak škaředá,“ řekla nahlas. Jindy by se tomu zasmála, teď zůstala sedět s kamennou tváří. Vybavovala si své životní zážitky, okamžiky, kdy byla šťastná, dnes se jí však skoro nic nejevilo v tak jasném světle. Odvíjel se před ní život složený z malých radostí i všedních okamžiků. Křik kluků pod okny při fotbale, s mičudou sešitou ze starých hader, hádání mladých manželů pod jejich bytem a taky jejich usmiřování, pláč malé Evičky, manželovo cvičení na kontrabas, které vyvolávalo problémy s podnájemníky. I jí lezlo často na nervy, protože mu chyběla

líbivá melodie, jakou dovedou vykouzlit housle nebo viola, ale nikdy se neozvala. To všechno byla minulost, kterou jí nikdo nemohl vzít, jen budoucnost byla prázdná, ohrožená velkým německým vůdcem a jeho štvanicí na Židy. Sledovala v novinách, co se dělo a děje v Německu, viděla útoky Hitlerjugend tady v Liberci, jejich dryáčnické bušení paličkami do bubínků, zvuk pištců, vytlučené výlohy židovských obchodníků, zavřené krámy živnostníků a strach. Také se bojí. „Křišťálová noc“ a Mnichov všechno zpečetily. Cítí, že bude hůř. Zprávy o Dachau ji straší víc než cokoli jiného. Občas se dozvěděla, že zmizela celá rodina. Neemigrovala, zmizela. Slovo to bylo tak děsivé, že vyvolávalo ty nejhrůznější představy. I ona patří ke skupině, která je pronásledována. Skupina je špatný výraz, čítá miliony lidí. Tolik roků žila v bezpečí domova jako motýl, který rozzářil různé kulturní akce nebo večírky po manželových vystoupeních, než sem začaly doléhat strašlivé zprávy z Německa. Byly až moc přesné, běhal jí z nich mráz po zádech. Pociťovala delší dobu úzkost, všechny ty informace v ní vyvolávaly pocit, že je něčím vinna. Už nebyla zářivým motýlem, leda tak lišajem smrtihlavem, kterému přisuzovali pověřiví lidé, že přináší neštěstí. Raději nikam nevycházela, aby na sebe zbytečně neupozorňovala. Ohrožovala Josefa a hlavně Evičku. Sedávala u její postýlky, když usnula, a dívala se na její bezstarostnou tvář vyhlazenou spánkem. Chtělo se jí bezmocí křičet, sevřít ji do náruče a utéct někam, kde se neodehrávaly tyhle hrozné příběhy. Přemýšlela o budoucnosti, v noci se probouzela zpocená a vylekaná z tíživých snů. Pomalu spěla ke svému rozhodnutí, každým dnem k němu byla blíž a blíž. Místo úsměvu se jí kolem úst vytvořila jemná vráska, hlas se ztišil a prozrazoval beznaděj. Doma se ještě snažila, aby na ní nic nepoznali, ale viděla, jak ji Josef znepokojeně sleduje.

Večer se s ním zoufale milovala, jen ona věděla, že na-
posledy, ráno se plaše rozloučila, sklopila oči, aby v nich
nic nečetl, objala Evičku a nechala ji s hospodyní. Odešla
do prázdné ordinace, která jí už od zítřka nebude patřit. Ote-
vřela šuplík s léky proti bolesti. Někdy je po nepříjemném
zákroku nabízela pacientům. Vysypala jich hrst na talířek
a šla si napustit vodu. Nechala rozsvíceny všechny žárovky,
přála si vidět světlo až do posledního okamžiku. Bílé světlo,
které předcházelo plíživé tmě.

Sára Lebensternová

Od doby, kdy začala platit antisemitská nařízení, různé příkazy a zákazy, zůstala Sára sama s matkou a dcerou. Otec se nemohl odloučit od svého prosperujícího hotelu a v den, kdy mu ho zabavili, dostal slabý infarkt. Nevěřil svým známým, kteří ještě před osmatřicátým rokem svůj majetek rozprodávali a mizeli v Americe. „Svět nemůže být tak nespravedlivý,“ utěšoval se ve svém počinání a velice pozdě pochopil hrůzy nacistického řádění. Následné zabavení dvouposchodového domu, ve kterém je nechali milostivě bydlet jen jako nájemníky ve dvou místnostech, už nevnímal a rodina ho do týdne tiše pochovala.

Sára si svého manželského štěstí dlouho neužila. Izák se oženil s jejím majetkem, když o něj přišli, zmizel i on a jeho žena o něm neměla žádné zprávy. Jediné, co jí zanechal a z čeho měla radost, byla malá Gita, děvčátko s černými kudrnatými vlasy, které jí sahaly až do půli zad. Každý den je láskyplně rozčesávala, nemohla se nabažít pohlazení, jako by tušila, že se stane něco strašlivého, co je rozdělí. Po svém muži příliš netruchlila, jen v ní všechno dění, které se na ně valilo, vyvolávalo každým dnem víc strachu. Dvě ženy a malé dítě. Potřebovaly ochránce.

Sára si oblékla na letní šaty sako s přišíitou žlutou hvězdou. „Gituško, zůstaneš s babičkou, jdu nakupovat,“ obrátila se na děvčátko, které si tiše hrálo s velkou panenkou. Upřelo na ni oči a neodpovědělo. Sáru její pohled vždycky dojímal. Viděla v něm zádumčivost, se kterou přijímala všechno zlo kolem. Snažila se ji od něho ušetřit, ale nepřátelské výpady

některých mladých Němců na ulici zasáhly často i ji. Proto ji raději nechávala doma a ven ji vodila jen na chvíli do zahrady, která jim už nepatřila, ale noví majitelé domu to zatím nezakázali. Později se Sára začínala Gitina vážného pohledu bát, dozrálo v něm poznání křivdy, před kterým by mělo být dítě ušetřeno.

Vyšla z domu a pozorně se rozhlédla, jestli neuvidí pana Schwarze. Bydlel ve třetím domě napravo od nich. Dokud ještě prožívali zlaté časy, zdravil vždycky úslužně celou rodinu a s otcem se často dával do řeči. Také před ní smekal klobouk, ale co se začaly dít ty nepřístojnosti v Německu, procházel kolem nich bez pozdravu. Zdálo se jí, že se změnila i jeho chůze. Jako by narostl a nějakým způsobem se nashponoval. Jeho sporá postava nabyla na hranatosti. Jednoho dne začal nosit černý kožený kabát. Toho oblečení se Sára bála nejvíc. Pochopila, co znamená. Už se neodvážila čekat na jeho pozdrav, ale když ho zahlédla, přecházela na opačný chodník a klopila hlavu.

Dnes se neobjevil nikdo, kdo by ji mohl ohrozit, ulice byla téměř prázdná, proti ní šla jen dvojice mladých lidí. Sára pozvedla jakoby mimochodem tašku, když ji míjeli, aby zakryla žlutou hvězdu na kabátě. Bylo to nesmyslné gesto, za které mohla být potrestána, ale ti dva byli tak zabráněni do hlučné rozepře, že ji téměř nevnímali. Ohlédla se za nimi. Záviděla jim jejich mládí, a hlavně možnost o něčem se beze strachu na ulici dohadovat. Nebylo to nic vážného, jen milenecký spor, nad kterým by se mohla usmát. Nevybavila si, že by kdy dříve vedla volně na ulici hlučnou debatu. Ostatně sama toho moc nenamluvila a svůj život s sebou táhla jako nějaký balvan, který byl čím dál těžší. Ještě neměla čtyřicet, ale hluboké vrásky mezi obočím a podél úst jí přidávaly na létech. Přemýšlela, kdy se jí vtláčil do nitra strach, kterého se nemohla zbavit, a došla k závěru, že se s ním už narodila.